

Neven Cvetičanin

*POLITIČKA MEHANIKA I NJENA DIJALEKTIKA –
U SUSRET JEDNOJ NOVOJ TEORIJI POLITIKE¹*

APSTRAKT: U radu se prezentuje nacrt za jednu novu teoriju politike u smislu ponude jednog novog teorijskog aparata, odnosno novog metodološkog obrasca za komparativnu analizu političkih ideja i pojmova. Prezentuje se koncept tzv. političke mehanike i objašnjava se istorijska dijalektika te političke mehanike, usled koje se različite političke ideje/ideologije mogu klasifikovati obzirom na mesto koje zauzimaju u istorijskom toku. To omogućuje da političke ideje/ideologije posmatramo na jedan nov način, ne više kao apstraktne ideje bez istorijskog utemeljenja, već kao konkretne proizvode istorijskog toka, tj. isključivo u okviru određenog istorijskog konteksta unutar koga su se javile. Taj kontekst je određen političkom mehanikom i njenom dijalektikom, čije je funcionisanje opisano u ovom radu.

KLJUČNE REČI: politička mehanika, dijalektika, teza, antiteza, sinteza, formalni modeli, empirijski oblici, političke ideje/ideologije, komparativna analiza.

Uvod

Ovde preduzeto istraživanje pokušava da ponudi originalni metodološki obrazac za analizu političkih i istorijskih fenomena, odnosno pouzdano oruđe za jednu novu fenomenologiju istorije i ideja koje u njoj deluju i pokreću sam njen tok. Naime, razmatranje na čijem smo početku pokušava da iznađe *metodu* uz pomoć koje bi mogli pristupiti komparativnoj analizi *političkih ideologija* u njihovom istorijskom nizu. Pretpostavka istraživanja i njegova glavna radna hipoteza jeste da se političke ideologije, makar one koje su uspele da steknu istorijsku relevanciju, ne javljaju proizvoljno, već da u njihovoj „proizvodnji“ dejstvuju precizni uzroci koje će ovaj rad pokušati da objasni.

1 Rad je deo istraživanja na projektu: III 47010 „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija – multidisciplinarni pristup“ koji je finansiran od strane Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije

U ovome radu biće eksplicirana i objašnjena isključivo metoda/oruđe/instrument analize, dok će aplikacija pomenutog metodološkog obrasca na konkretne istorijske primere biti ostavljena za neke druge, obimnije, radove. Tek ćemo ponekad eksplicirati kako naš metodološki „instrument“ funkcioniše u tumačenju konkretnih istorijskih primera u svrhu prezentacije njegovih istraživačkih dometa, ali ćemo sistematski promišljanje politike i istorije shodno ovom „instrumentu“ ostaviti za neke druge radove, zaokružujući time jednu novu i svežu teoriju politike, potrebnu našem vremenu. Ovde prezentovana teorija politike nije nova u nekom pretencioznom smislu pokušaja da se misli *ex nihilo*, što uvek rezultira diletantskim zaključcima, već isključivo u smislu toga što predstavlja jednu novu sistematizaciju različitih, odranije poznatih teorija, koje sintetiše dobijajući jednu korisnu i produktivnu smešu na kojoj počiva „novoiznađeni“ instrument/oruđe analize istorije i u njoj prisutnih ideja, odnosno političkih ideologija. Jednostavno govoreći, ovde se opisuje efikasno oruđe, uz pomoć kojega je moguće bilo koju političku ideologiju „locirati“ u pogledu njenog mesta u istorijskom toku i skupa uslova koji su je uopšte i napravili vitalnom i značajnom, pri čemu je, kao što ćemo videti, mišljenje autora ovoga rada da su neke ideologije predeterminisane za poziciju „istorijske margine“, dok su neke druge predeterminisane za poziciju „istorijskog monopoliste“. To ne zavisi od bilo čega drugog do od toga kako te ideologije čitaju svoje vreme, odnosno aktuelni *Zeitgeist*, što opet zavisi od toga kako tumače snop postojećih odnosa moći vremena u kome egzistiraju i koje pretenduju da objasne. Još više to zavisi od toga na koje mesto u istorijskom toku te ideologije same sebe smeštaju – na mesto *teze*, *antiteze*, ili *sinteze*, pri čemu biti na poziciji *teze* znači biti na strani antikvarnih istorijskih snaga i konzervativan, biti na strani *antiteze* znači biti na strani svežih istorijskih snaga i revolucionaran, dok je pozicija *sinteze* umerena, posredujuća i stabilizujuća.

Naime, ovaj rad nudi originalnu argumentaciju o tzv. *dijalektici političke mehanike* koja predstavlja glavno pogonsko gorivo istorije i svih u njoj sadržanih idejnih oblika. Ova dijalektika političke mehanike će istovremeno dejstvovati u svojim eksplinatornim potencijalima kao jedna *fenomenologija političkih ideologija*, koja, posmatrajući političke ideologije u njihovom istorijskom nizanju kao produkt sheme samog istorijskog razvoja i odnosa moći koji su važili u različitim istorijskim vremenima, daje njihovo objektivno tumačenje i interpretaciju. Ovaj rad je utoliko povratak jednoj *filozofiji objektivnosti*, jer je stav autora rada da je takozvano postmoderno vreme prezasićeno subjektivnim i subjektivističkim pasažima kroz koje se filozofira kao da se piše poezija ili komponuje fuga, što može lepo zazvučati u trenutku, ali što u konačnici ostaje samo stvar pojedinačnog autora koji ne uspeva izaći iz svoje subjektivističke „metafizike“ koja načešće ostaje dopadljiva samo njemu samom i uskoj grupi njegovih slušalaca, usled čega nema ni bilo kakve praktične posledice (budući da poezija i fuge prirodno nemaju nikakvih prak-

tičnih posledica). Ovo ne znači da potcenjujemo umetnost kao formu ljudskog izraza, štaviše stavljamo je iznad kako praktičnih tako i saznanjnih čovekovih moći poput politike i nauke, ali ona po nama nema ništa sa istorijom i opet ništa sa upotrebljivim tumačenjem lančanog niza pojava koje deluju jedna na drugu u istoriji ili u prirodi. Štaviše, ona je način da se izvučemo iz determinističkog lančanog niza i da nadiđemo uopšte mehaničnost života samoga, političku ili neku drugu mehaniku. Umetnost, uprkos svim pokušajima vrednim divljenja, nema snage da menja svet, ali ima snage da u svetu kakav jeste bude nepresušno izvoriste najblagorodnijih energija koje obogaćuju čovekovu egzistenciju. No, kada se traga za regulativnim idejama koje mogu da utiču na ljudsko ponašanje, onda to nije posao za umetnost, već za mišljenje sa konkretnim istorijskim zaleđem, i tu dolazi do našeg neslaganja sa postmodernom koja je zbog svoje raspršenosti onemogućila iznalaženje regulativnih ideja shodno kojima bi se čovek mogao vladati, pa je čak i krenula u dekonstrukciju samog koncepta regulativne praktične ideje, ostavljajući čoveka na vetrometini samog i dezorijentisanog.

Nasuprot ovim postmodernim iluzionistima čije „mišljenje“ obeležava naše vreme, mišljenje jednog Berka, Marksa ili Tokvila imalo je praktične posledice zato što je gađalo nešto objektivno u samoj istoriji i njenom toku, bez obzira što je Berk bio na strani istorijske *teze*, Marks na strani istorijske *antiteze*, a Tokvil na strani istorijske *sinteze*. Manje je bitno na kojoj od ovih pozicija je bio bilo ko od pobrojanih mislioca, a mnogo je bitnije što svaka od ovih pozicija na izvestan način predstavlja istorijski objektivitet. Ovaj obrazac mišljenja koji računa sa istorijskim objektivitetima je mnogo bliži autoru ovoga rada, negoli što su to raznorazni „postmoderni“ filozofski preludiji koji zbog palosti u subjektivni svet svog autora ne predstavljaju ništa više od filozofske predigre koja staje upravo tamo gde ozbiljno mišljenje treba da počne.

Naposletku, nasuprot svim „postmodernim“ rasutim naracijama srca, tela ili pak libidalnih organa, ovaj rad želi da vrati legitimitet praktičnoj razboritosti (φρόνησις) i dijalektičkoj metodi koja joj je po našem mišljenju primerena, jer pomaže da sagledamo realan uticaj sila koje deluju u praktično-političkom, odnosno, društvenom životu. Budući da je dijalektička metoda bila potpuno diskvalifikovana sa vulgarnim marksističkim istorijskim materijalizmom², ovaj rad pokušava da je reafirmiše na novim-starim (zapravo, izvornim) osnovama i da ponudi, na bazi te metode, jedan novi i korisni instrument, odnosno oruđe, za pristup komparativnoj analizi političkih pojmova i političkih ideologija. Konačno, ovaj rad će tra-

2 Što ipak nije bilo svojstveno samome Marksu koji je bio odviše višedimenzionalan mislioc da bi upao u trivijalizme u koje su upali neki njegovi mnogo manje talentovani sledbenici, koji su od dijalektike napravili zapravo sholastiku, koja je više bila u funkciji očuvanja nerefleksivne dogme, negoli u funkciji realnog tumačenja stvarnosti i obezbeđivanja praktičnom fronezisu pouzdanih sudova kako bi on mogao da deluje uspešno

gati za kombinovanom filozofsko-politikološko-istoriografskom metodologijom koja bi pomoću interdisciplinarnog pristupa uspela dostići holističko znanje u društvenim naukama, koje su od preterane metodološke specijalizacije i uniformnosti do sada imale samo štete, koja je očigledna već kada bacimo pogled na bilo koju od pozitivističkih interpretacija ljudskog društva i njegove istorije. Ukoliko su postmoderne naracije suviše razularene, raspojasane i subjektivističke da bi mogle da doprinesu napretku nauke, onda su sve pozitivističke naracije, na drugoj strani, suviše uskogrude i preterano „utegnute” da bi bile kreativne, a bez kreativnosti, kao i bez discipline uostalom, nema napretka nauke. Kreativnost i disciplinu doživljavamo kao dva najvažnija momenta naučnog mišljenja, i „umetnost nauke” se sastoji upravo u tome da se u isti mah misli i disciplinovano i kreativno. Postmoderne naracije su kreativne, ali nisu disciplinovane, dok su one pozitivističke disciplinovane bez kreativnosti, jer je u njima preterana strogost ubila mogućnost osvajanja novih naučnih horizonata, i prava je šteta što se vreme raspolutilo na ove ekstreme – na jednoj strani raspojasane kreativnosti – na drugoj strani utegnute discipline – što govori već o samoj krizi vremena kroz njegove dominantne obrasce. Nasuprot tim ekstremima mi ćemo svesno i sa umišljajem ići u mišljenju *srednjim putem* pokušavajući da sintetizujemo sve ono što su dominantni obrasci vremena u svojoj raspolućenosti razdvojili ostavljajući pukotinu³ u samom duhu vremena, koji je otuda nužno raspolućen.

Dijalektika političke mehanike – definisanje jednog novog koncepta

Terminom *dijalektika političke mehanike* se pokušava opisati bazični princip koji poput maloga motora, iz unutrašnjosti, pokreće istoriju napred, da bi se u njoj mogle pojaviti nove istorijske i političke forme, nepoznate do tada istorijskom vremenu koje je prethodilo. Za definisanje principa dijalektike političke mehanike poslužićemo se mislima dvojice nemačkih mislilaca – jednog klasičnog, i drugog savremenog koji je pak postao klasičan, koji su svaki sa svoje strane dali doprinos razjašnjavanju logike političkih i istorijskih zbivanja.

Prvi je Karl Šmit (Carl Schmitt), nemački mislilac iz 20. veka čije knjige su dugo bile ozloglašene zbog njegove kontroverzne lične biografije, ali koji je nakon terorističkih napada 11. septembra 2001. preko noći postao jedan od najcitiranijih savremenih političkih teoretičara. Karla Šmita, bez obzira što je prošlo nešto manje od trideset godina od njegovog upokojenja, doživljavamo kao savremenog mislioca, jer ne samo da je u izvesnim predikcijama događaja na početku 21. veka bio vidovit i dalekovid, već i stoga što su njegove analize fenomena politike veoma

3 Odnosno praveći raskol, da se poslužimo Liotarovim izrazom (Liotar, 1991:5)

precizne usled čega je on postao klasikom političke filozofije na jednak način na koji su to, na primer, Hobs, Ruso ili Kant. Klasični mislioci su klasični upravo zato što su uvek savremeni, tj. oni su zbog količine problema koje su načeli i odgovora koje su ponudili trajno aktuelni, te ih zato i nazivamo klasicima i rado im se vraćamo ukoliko želimo da ozbiljno mislimo.

Drugi mislilac kojim ćemo se poslužiti za eksplikaciju principa političke mehanike i njene dijalektike je mislilac koji je klasičan u pravome smislu reči, i koji je u tom smislu čak i mnogo klasičniji od samog Šmita. Taj mislilac je Hegel (Gottfried Wilhelm Friedrich Hegel) i ukoliko je Šmit u svojoj klasičnosti precizan i pregnantan, onda je Hegel u svojoj klasičnosti naprosto monumentalan. Hegelova misao, nakon što je ugledala svet, naprosto nikada neće gubiti na aktuelnosti te će inspirisati mnoge političke mislioce, kojih je toliko da bi nam trebalo nekoliko redova da ih sve pobrojimo. Svaka generacija nakon Hegela ga čitala na svoj način te ćemo i mi u ovome radu pokušati da ponudimo jedno od mogućih čitanja njegovih teza koje je saobrazno našem vremenu.

Konačno, Hegela i Šmita, odnosno njihove glavne teze, ćemo povezati i iz te veze će se konstituisati princip *dijalektike političke mehanike*. Za definisanje tog principa od Karla Šmita ćemo uzeti tezu shodno kojoj se specifična logika političkih zbivanja bazira na razlikovanju *prijatelja* i *neprijatelja*, dok ćemo od Hegela uzeti tezu o dijalektici istorije koja napreduje u *tezama*, *antitezama* i *sintezama* ka novim društvenim i političkim oblicima. Obe teze i Šmitovu i Hegelovu ćemo rastumačiti na jedan originalan i savremen način primeren vremenu iz kojega mislimo, da bismo ih konačno spojili u tzv. principu *dijalektike političke mehanike*, koji će predstavljati noseću konstrukciju ovoga rada.

Šta je politička mehanika?

Teza Karla Šmita o fenomenu političkog, nadaleko čuvena i toliko puta interpretirana i reinterpreterirana, jeste da „specifično političko razlikovanje na koje se mogu svesti političke radnje i motivi jeste razlikovanje *prijatelja* i *neprijatelja*“ (Šmit, 2001.). Jednostavno govoreći, ono što po Šmitu razlikuje *pojma političkog* od svih drugih pojmova (estetskog, moralnog, ekonomskog) jeste bazično razlikovanje koje je u tom pojmu sadržano, a to je distinkcija prijatelja i neprijatelja. Još jednostavnije rečeno, politika, odnosno ono političko⁴, je prisutno svuda gde se ljudi razvrstavaju na prijatelje i neprijatelje, pri čemu se ne radi o privatnim

4 O razlici *političkog* kao samog principa, i *politike* kao konkretne pojavne manifestacije tog principa u društvenoj stvarnosti u knjizi autora ovoga rada (Cvetičanin, 2004:167-170). Mi ćemo u nastavku *političko* i *politiku* koristiti kao sinonime, jer ovde preduzeto istraživanje ne potrebuje da napravimo ovu suptilnu distinkciju

prijateljima i neprijateljima, već o grupama prijatelja i neprijatelja koje deluju u javnom prostoru, shodno čemu su javni, a ne privatni. Šmitovoj definiciji pojma političkog pristupamo kao vrhunskoj analitičkoj kategoriji, nešto kasnije ćemo obrazložiti i zašto, ali ne možemo da, intelektualnog poštenja radi, ne pomenemo da postoje autori koji Šmitovu definiciju pojma političkog tumače kao militantno shvatanje politike sa totalitarnim posledicama (Molnar, 2010.) Naime, mnogi teoretičari, iz prethodne Šmitove definicije zaključuju da se bez sumnje radi o militantnom misliocu koji je *konflikt* stavio u središte političkoga polja, što im je dovoljno da Šmitovoj teoriji prišiju totalitarne posledice, u smislu netolerantnosti prema neprijateljima koji nužno moraju biti likvidirani, te u konačnici anatemišu Šmita kao ideologa jedne mračne političke metafizike, sporeći njegovoj teoriji bilo kakve korisne analitičke uvide.⁵ Istini za volju, sam Šmit je ovakvim interpretacijama dao povoda svojom kontroverznom biografijom i nesrećnom kolaboracijom sa jednim totalitarnim režimom⁶, kao i nekim segmentima same svoje teorije koja je, pošteno ćemo priznati, radikalna i ekstremna na nekim mestima, što smo već ranije kritikovali (Cvetičanin, 2004:129-131, 160-188). Što se tiče odnosa Šmita i

- 5 Molnar je u svom podozrenju prema Šmitu potpuno radikalan, te optužuje njegovu „senku“ za većinu nevolja kroz koje je prošla petooktobarska Srbija, čija je Šmit, po mišljenju ovoga autora, skrivena intelektualna paradigma, jer su pod njegovim intelektualnim uticajem vodeće političke ličnosti petooktobarske Srbije – Zoran Đinđić i Vojislav Koštunica (preko njemu bliskog „ideologa“ Slobodana Samardžića), a i autor ovoga rada je pomenut kao predstavnik prethodne grupe „šmitovaca“ u čijim radovima je „do izražaja dolazila ista ta fascinacija razlikovanjem prijatelja od neprijatelja“ (Molnar, 2010:225). Molnar smatra da je razlog ove fascinacije Šmitom nekritičko usvajanje njegove teorije i nastojanje da se nekritički šire njegove ideje kao neka vrsta ideologije sa totalitarnim i po Srbiju tragičnim posledicama, pri čemu isključuje mogućnost da je neko za Šmita zainteresovan iz intelektualnih razloga pošto ga je kritički pročitao, odnosno iz proste želje da unapredi naučne uvide i, konačno, iz ubeđenja da su neki njegovi uvidi (ne svi!) od višestruke koristi po razvoj nauke o politici, odnosno teorije politike kao naučne discipline. Kao što nisu svi proučavaoci dela, na primer Tome Akvinskog ili Avgustina, hrišćani, tomisti ili avgustinovci, tako nisu ni svi proučavaoci dela Karla Šmita neki fanatični „šmitovci“, već je suština naučnog istraživanja upravo u tome da se napravi distanca prema istraživanom predmetu, bez obzira da li se radi o temi ili ličnosti, i da se u samom istraživanju razluči ono što može biti od koristi za samo naučno znanje i njegov glavni zadatak da objašnjava pojave (θεωρία u starogrčkom smislu), a što, s druge strane, predstavlja subjektivističke viškove, lične simpatije ili antipatije istraživača prema nekome i nečemu. Molnar Šmitu prilazi sa predubedenjem, naprosto sa jednom predrasudom, te su zato njegovi dometi tumačenja Šmitove teorije po našem mišljenju ograničeni. Nasuprot tome, potrudili smo se da i sada, kao i ranije (Cvetičanin, 2004.), Šmita čitamo na kritički način, razlučujući ono čime je zadužio političku teoriju u domenu objektivne analize od onoga što su ideologizovani momenti neupotrebljivi bilo kojem istraživaču
- 6 O Šmitovoj biografiji i njegovoj kolaboraciji sa nacional-socijalističkim pokretom, kao i njegovoj ipak epizodnoj ulozi u Trećem rajhu u Balakrishnan, 2000:176-201 i Benedersky, 1983:195-273.

nacionalsocijalizma, ovde nemamo prostora da uđemo u ovu značajnu temu kojoj bi se mogla posvetiti čitava jedna studija, te tek možemo reći da prednost dajemo onim interpretacijama koje su ustvrdile da je Šmit pristupio nacionalsocijalističkom pokretu smrtno preplašen po sopstvenu sigurnost i iz čistog oportunitizma⁷, zbog čega verovatno nije stigao daleko u hijerarhiji nacističke nomenklature, ostajući marginalnim likom. Što se tiče ekstremnih delova njegove teorije koji su ne samo naučno neupotrebljivi, već i opasni u svojim praktičnim konsekvensama, njih ćemo naprosto destilisati i pošteno upozoriti čitaoca na ove segmente, i svakako ćemo ih kritikovati bez predrasuda, ali predrasude nećemo dozvoliti sebi ni prema onim segmentima gde je njegova teorija korisna naučnom istraživanju. Konačno, naša teza po pitanju Šmitovog navodnog mračnjaštva jeste da je on bio sasvim sigurno slab i nepouzdan karakter, čemu imamo zahvaliti izvesne tamne momente njegovog života i teorije, ali je on, na drugoj strani, bio izuzetno kreativan i intelektualno zantiželjan, postajući zbog tih osobina vrhunskim istraživačem u oblasti društvenih nauka, koje je zadužio svojim uvidima. Dakle, on je po nama, i pored svoje kontroverzne lične biografije i nekih napisanih redova sa kojima se niukoliko ne bismo mogli složiti, pre svega, značajan društveni teoretičar koji je zadužio svojim opusom celokupni korpus društvenih nauka, što je jasno već iz toga što se njegovo određenje pojma političkog (kao razlikovanja prijatelja i neprijatelja) nalazi u svim udžbenicima političke filozofije, političke teorije, politikologije, sociologije politike i ostalih društvenih disciplina, i što su ga ozbiljno čitali i koristili neke njegove uvide čak i oni koji su bili na potpuno različitim ideološko-političkim pozicijama poput Valtera Benjamina, Žaka Deride ili Jirgena Habermasa.

Konačno, dolazimo do same srži Šmitove definicije pojma političkog i do onoga zbog čega je ova definicija iznedrila moćno analitičko oruđe za proučavanje kako politike, tako i istorije, i uopšte svega onoga što se dešava u ljudskom društvu. Šmit je, po našem mišljenju, ambivalentan, i nekada je formalan u svom određenju političkog, a nekada ne može da izdrži tu teorijsku neutralnost, pa pada u supstancijalnost, što je svakako loš duh njegove misli, ali i samo jedan od njenih aspekata. Na nekim mestima je formalan u svom mišljenju jednako koliko npr. Kant⁸, i pita se o *uslovima mogućnosti politike* (Šmit, 2001:19-22, 26.), a na nekim drugim mestima je supstancijalan (Šmit, 2001:23-24) i uvodi čitavu svoju teoriju u ekstrem, ne umejući da stane kada je najpotrebnije.

Posvetiti ćemo se ovom prvom, formalnom segmentu njegove teorije koji je koristan i upotrebljiv za naučnu analizu politike i istorije. Samim tim što se pita o krajnjoj definiciji „na koju se mogu svesti političke radnje i motivi“ (Šmit,

7 Stav o Šmitu kao oportunisti iznosi u svom članku Džordž Šveb (Schwab, 1975.), a uz ovakvu interpretaciju pristaje u svojoj knjizi i pomenuti Benederski (Benedersky, 1983.)

8 Na kraju krajeva u vreme kada je pisao spis „Pojam političkog“ koji je doneo pomenutu definiciju političkog, bio je na novokantovskim teorijskim stanovištima

2001:19), on se pita šta politiku čini mogućom i dolazi do zaključka da je mogućom čini postojanje različitih grupa (grupe *prijatelja* i grupe *neprijatelja*) koje se međusobno razlikuju i bore između sebe. Stoga je on u naučnom definisanju principa prijatelj/neprijatelj formalan i ne uključuje bilo kakvog konkretnog „prijatelja“ ili „neprijatelja“, te shodno tome taj princip nema bilo kakav politički sadržaj, ni totalitaran, ni antitotalitaran, ni konzervativan, ni socijalistički, ni nemački, ni francuski, ni revolucionaran, ni antirevolucionaran, već samo govori o tome da se može razlikovati *grupa prijatelja* od grupe *neprijatelja*, budući da prijatelj i neprijatelj nisu privatni nego javni što podrazumeva da nije reč o nekom pojedinačnom prijatelju i neprijatelju, nego o različitim društveno-političkim grupama. Takođe Šmit, u ovom svom „formalnom“ delu, ne određuje ni intenzitet konflikta između prijatelja i neprijatelja, te, iako se naslućuje da je između prijatelja i neprijatelja moguć eksterni slučaj poput npr. rata, on ipak okleva u početku da militarizuje svoju teoriju. Tako da ovde, ukoliko nam je dozvoljeno da razblažimo njegovu teoriju iz pragmatičnih naučnih interesa, princip prijatelj/neprijatelj, opisuje jednu prirodnu sklonost koja stoji u središtu čovekove političke i opštedruštvene egzistencije – sklonost da se čovek deli u grupe (na prijatelje i neprijatelje) i da se te grupe bore međusobno za moć i uticaj, što je prosta činjenica ljudske istorije, koja je upravo otuda i dinamična, a ne statična. Ovim je Šmit samo dopunio klasičnu Aristotelovu definiciju čoveka kao „društvenog bića“ (Aristotle, 1981:1-15) smatrajući da je čovekova društvenost takva da ga vodi pripadnosti određenoj društvenoj grupi, koja se razlikuje od neke druge iste takve grupe. Tako da Šmitov prijatelj i neprijatelj, formalno gledano, nisu ništa drugo nego „grupa A“ i „grupa B“ koje se međusobno razlikuju i koje se bore za različite ciljeve i vrednosti. Politika je kao delatnost moguća samo tamo gde postoje ovakve različite grupe i *uslov njene mogućnosti* je upravo ovo razlikovanje *prijatelja* i *neprijatelja*, jer u svetu u kome bi se svi slagali oko svega i u kome bi postojala samo jedna jedinstvena i složna grupa, politika ne bi bila potrebna, a političko mišljenje ne bi bilo moguće, jer bi to bio beskonfliktni svet prestabilirane harmonije u kojem bi ljudi živeli poput anđela i ne bi morali da donose bilo kakve političke odluke. Nasuprot tome, politika, kao i politička filozofija i njene dominantne ideje, uvek se formiraju oko nekog konflikta, jer u političkom mišljenju i donošenju političkih odluka ljudi moraju biti „za“ nešto, a „protiv“ nečega drugoga, jer političko mišljenje u kome bi ljudi bili podjednako za sve solucije i ideje bi nužno bilo praktično protivrečno i više bi nalikovalo Kjerkegorovom estetskom stadijumu, negoli bilo kakvoj ideji sa praktičnim posledicama (Kjerkegor, 1979.). Sami konflikti bi bili nemogući bez suprostavljenih grupa, pa su tako „prijatelj“ i „neprijatelj“ tj. „grupa A“ i „grupa B“ uslov mogućnosti politike kao delatnosti i političkog mišljenja koje tu delatnost prati.

Čak je i liberal Isaija Berlin slično konzervativnom Šmitu primetio „that political philosophy is possible only in a world where ends collide“⁹ (Berlin, 1962), te je iz toga vidljivo da po ovom pitanju nema razlike između ozbiljnih političkih mislilaca, bez obzira na njihovo ideološko predubedenje i to da li su liberalni, konzervativni, ili socijalisti, jer su svi svesni iste *političke mehanike* po kojoj bez konflikta nema politike ni političkog mišljenja, a bez „prijatelja“ i neprijatelja“, odnosno „grupe A“ i „grupe B“, nema upravo tih konflikta koji su nužni za funkcionisanje ove političke mehanike.

Ono gde su Šmit i Berlin različiti i gde do izražaja dolaze njihove pojedinačne ideologije i gde smo mi više na Berlinovoj negoli na Šmitovoj strani, jeste intenzitet samoga *bazičnoga konflikta* između prijatelja i neprijatelja, u smislu „grupe A“ i „grupe B“. Dok je kod Berlina shodno liberalnom stavu, u koji je uračunata supervizija etičkog nad političkim, stalno prisutna težnja da se *bazični konflikt* između „grupe A“ i „grupe B“ pacifikuje mirnim sredstvima i ukoliko je moguće – institucionalno, kod Šmita se taj konflikt svesno odvodi u ekstrem govoreći o „realnoj mogućnosti fizičkoga ubijanja“ (Šmit, 2001:23), pri čemu je, kao kod Klausevica, prisutna identifikacija politike sa ratom. Odbacujući identifikaciju politike sa ratom, kao i nužnost „fizičkoga ubijanja“ (mogućnost za njega je u politici zaista uvek potencijalno prisutna, jer čak i u demokratskim sistemima političari mogu poginuti zbog atentata poput npr. Linkolna ili Kenedija, ali je to prisutno samo kao *mogućnost*, pa se ne može govoriti o *nužnosti* „fizičkoga ubijanja“ u politici koja bi bila time zapravo rat, već samo o potenciji za sukobe ekstremnog tipa), pokušaćemo da iskoristimo iz Šmitove teorije ono što može biti produktivno upotrebjeno za naučnu analizu politike kao fenomena i za defnisanje našeg principa političke mehanike.

Na jednom od onih mesta na kojima je više analitičan negoli radikaln, Šmit kaže da je „politički svet pluriverzum, a ne univerzum“ (Šmit, 2001:36). To znači, kada prevedemo prethodni iskaz na rečnik običnog života, da je politički svet sastavljen od više društvenih grupa sa različitim interesima i ciljevima, a ne od jedne unisone grupe sa jednim jedinstvenim interesom i ciljem. To omogućava dinamiku samog političkog sveta, odnosno to omogućava funkcionisanje same *političke mehanike* koja nastaje zbog interakcije između različitih društvenih grupa, kao što u prirodnom svetu prirodna mehanika nastaje usled interakcije različitih prirodnih sila. Različite društvene grupe su u međusobnom odnosu „prijatelja“ i „neprijatelja“, pa tako u političkom prostoru deluju različite *sile privlačenja i odbijanja* (atrakcije i repulzije) i ove sile proizvode *političku mehaniku* koja stalno „vrti“ političko polje kao svojevrsni motor, usled čega ono ne miruje već na njemu imamo dinamično smenjivanje različitih društvenih snaga. U političkom polju, baš kao i u onom prirodnom, ove sile atrakcije i repulzije postaju *sile akcije i reakcije*

9 „da je politička filozofija moguća isključivo u svetu u kojem se krajevi sudaraju“

koje se, da upotrebimo Berlinov izraz, sudaraju, i time proizvode struju dovoljnu za funkcionisanje političkoga polja.¹⁰ Ta struja može biti opasna i smrtonosna, ali ne po nekoj nužnosti koja neumitno donosi slučajeve ekstremnih sukoba sa „mogućnošću fizičkoga ubijanja”, već to zavisi od toga koliko je samo političko polje uređeno i koliko je pomenuta struja „izolovana” zaštitnim materijalima, da upotrebimo metaforu iz područja elektronike. Dakle, politička mehanika nije nužno fatalna po one aktere koji učestuju u njenom pravljenju, iako to može da bude. Za nju uopšte nije određujuće to da li je fatalna ili ne kao što je mislio Šmit kod koga se radi o ispoljavanju principa *političkog* samo tamo gde postoji „realna mogućnost fizičkoga ubijanja”, već je za političku mehaniku određujuće postojanje elemenata koji je pokreću – različitih društvenih grupa i sila koje deluju među njima. Te sile mogu da budu fatalne, ali i ne moraju. Politička mehanika je moguća i tamo gde se različite grupe ne ubijaju, kao npr. u demokratskim sistemima sa institucionalizovanom opozicijom koji svakako nisu oslobođeni političke mehanike, ali u kojima njene posledice nisu fatalne. No, politička mehanika nije moguća tamo gde ne postoje same različite grupe koje se bore za različite interese i ona nije moguća u svetu u kojem ne bi postojala ova *bazična razlika/bazični konflikt* između neke hipotetičke „grupe A” i neke hipotetičke „grupe B”. Preokrećući Šmita možemo reći da je za funkcionisanje političke mehanike glavni uslov postojanje različitih grupa (*bazične razlike/bazičnog konflikta* između neke „grupe A” i neke „grupe B”), bez obzira na kakav se one način bore – nasilno ili nenasilno, a sama metoda borbe je manje bitna. No, ono gde je Šmit bio u pravu pre nego što je svoju teoriju uveo u ekstrem jeste da je pojam političkog određen *bazičnom razlikom/bazičnim konfliktom* prijatelja i neprijatelja, jer je to zapravo razlikovanje „grupe A” i „grupe B” bez kojih nema bilo kakve političke dinamike, te ove grupe proizvode političku mehaniku kao mehaniku političkih sila.

U konačnici definisanja principa političke mehanike možemo reći da je politička mehanika princip koji omogućuje samu politiku i da se ova mehanika sastoji u interakciji između dveju ili više društvenih grupa, koje su međusobno u odnosu “prijatelja” ili “neprijatelja”, tj. privlačenja ili odbijanja. Politička mehanika je zapravo mehanika političkih sila i ona uzrokuje da u političkom prostoru uvek imamo neku akciju i neku reakciju u večnoj igri osvajanja tog političkoga prostora. Koja će društvena grupa biti u ulozi sila akcije, a koja u ulozi sila reakcije u ovoj političkoj mehanici je već drugo pitanje na koje odgovore možemo potražiti kod Hegela, dok nam je Šmit zasad poslužio da definišemo ovu političku mehaniku kao mehaniku političkih sila koja ne bi bila moguća bez postojanja *bazične razlike/bazičnog konflikta* prijatelja i neprijatelja u smislu različitih društvenih grupa, jer

10 Ruđer Bošković je definisao delovanje sila atrakcije i repulzije u prirodnom svetu, dok su upravo to isto u društvenom miljeu, po nama, najbolje definisali Hegel i Šmit, pa se radi zapravo o prepoznavanju iste „mehanike“.

bismo tada mesto različitih tendencija i sila imali potpuni mir u političkom polju, pa čitav dinamični proces političkoga kretanja ne bi bio moguć.

Šta je dijalektika političke mehanike?

Drugi mislilac koji će nam pomoći da definišemo kako prethodno opisana politička mehanika funkcioniše u istorijskoj dinamici je Hegel. Naime, Šmit je definisao princip prijatelj/neprijatelj kao statični motor koji kretanjem oko različitih polova *prijatelja* i *neprijatelja* pokreće političku mehaniku kao mehaniku političkih sila. Sada će nam Hegel pomoći da definišemo kako taj statični princip dobija istorijsku dinamiku i kako sama politička mehanika funkcioniše u svojevrsnoj istorijskoj dijalektici shodno kojoj su neke društvene grupe na strani sila akcije, a druge na strani sila reakcije.

Opšte je poznato da je Hegel u svojoj filozofiji istorije (Hegel, 1956.) pokazao da je istorijski proces dinamičan i da napreduje kroz borbu neke istorijske *teze* i neke istorijske *antiteze*, koje nisu ništa drugo nego oblici i različiti stepenovi istorijske svesti duha/uma u njegovom samorazvoju ka novim oblicima. Konkretni istorijski nosioci ovih različitih i međusobno sukobljenih oblika apstraktne istorijske svesti su društvene grupe: na primer novovekovno građanstvo nasuprot staroj feudalnoj aristokratiji. Tako se društvene grupe, kao konkretno ispoljenje apstraktne istorijske svesti, jedne prema drugoj odnose kao *teza* i *antiteza*, tj. jedna društvena grupa dovodi u pitanje „istinu“, „običaje“, „praksu“, tj. celokupnu svest druge društvene grupe. Nakon međusobne borbe između, tada u istorijskoj stvarnosti dominantne društvene grupe, i one druge grupe koja je izaziva i bori se da dođe na njeno mesto sa kojeg može dominirati, tj. borbe između *teze* i *antiteze*, nastupa nova istorijska *sinteza* (kao novi viši stepen istorijske svesti) u koju su apsorbovane i jedna i druga grupa koje su se borile za dominaciju, i koje su upravo svojom borbom omogućile nastanak te nove sinteze. Naime, u borbi, tj. u zajedničkom klinču, mešaju se oblici jedne i druge grupe, te se i jedna i druga grupa u toj borbi menjaju, postajući sve više nalik sopstvenom protivniku (jer, da bi se protivnik pobedio, treba ga najpre upoznati, priznati i shvatiti), da bi se konačno obe grupe poklopile u novoj istorijskoj svesti koja predstavlja sintezu najboljih elemenata iz jedne i druge grupe, tj. sintezu svega onoga što je u jednoj i drugoj grupi još uvek istorijski vitalno i živo.¹¹ Ta nova *sinteza* sada postaje nova *teza*, kao sada dominirajući oblik istorijske svesti, koji uskoro dobija novu opoziciju, tj. novu *antitezu*, koja

11 Tako su u Britaniji, nakon prvotne borbe, novovekovno građanstvo i feudalna aristokratija ušli u savez koji je bio oličen u brakovima između članova jedne i druge grupe, pri čemu su prvi imali kapital, a drugi titule, pa je to zapravo bio tzv. „brak između kapitala i titula“, koji je stabilizovao samo društveno tlo

osporava tu sada dominantnu istorijsku svest i deluje u obliku neke nove društvene grupe koja se bori za svoje mesto pod suncem istorije.¹² Ova igra teza, antiteza i sinteza je neprekidna i neugasiva usled čega je istorijski proces dinamičan budući da nijedna teza tj. nijedna društvena grupa koja je oličava ne može dominirati zauvek i svaka pre ili kasnije dobija svoju opoziciju. Tako se uvek iznova ponavlja čitav proces borbe teze i antiteze, tj. društvenih grupa koje ih oličavaju, i iz te borbe opet nastaje neka nova sinteza na višem nivou, koja i sama nakon kratkotrajnog mira, opet dobija svoju opoziciju, tj. antitezu, te tako imamo novi istorijski ciklus, odnosno novi krug istorijske dijalektike.

Istorijski proces se tako razvija u tezi, antitezi i sintezi (koja nije ništa drugo nego nova teza koja koja i sama dobija svoju negaciju u novoj antitezi), kao onim etapama istorijskog razvitka koje se kao *formalni* modeli samoga razvoja ponavljaju u različitim istorijskim periodima. Jednako kao i Šmitovov princip prijatelj/neprijatelj, tako i Hegelovu dijalektičku shemu istorije možemo shvatiti formalno – *teza, antiteza i sinteza su formalni modeli razvoja koje možemo prepoznati u jednom krugu istorijskoga razvitka*, tj. na jednome stepenu istorijskoga razvitka ili najjednostavnije govoreći – u jednom istorijskom periodu. Hegelovu tezu, antitezu i sintezu shvatamo kao one formalne modele razvoja koji se stalno ponavljaju u različitim istorijskim krugovima i periodima kao *večno vraćanje istog*. Zapravo Hegela smo pročitali na ničeanski način¹³ i za razliku od Hegela ne smatramo da istorija linerno napreduje¹⁴, već smatramo da se ona razvija u krugovima, te su teza, antiteza i sinteza formalni modeli razvoja unutar jednoga istorijskog kruga ili perioda. Dok je Hegel mislio da su novi istorijski krugovi (tj. periodi) bolji i savršeni od onih starijih, što je bila i Marksova „predrasuda”, mi zajedno sa Ničeom mislimo da su oni nesamerljivi i da je svaki od njih specifičan, te tako neki raniji istorijski krug (tj. period) može biti „bolji”, ali i „gori” od onoga koji je došao posle njega, što zavisi od stanovišta i perspektive posmatrača, te u ovom pitanju stojimo na strani Ničeovog perspektivizma. No, kako i mi ne bismo pali potpuno u „perspektivizam” i „postmodernu”, smatramo da formalno i s onu stranu svih vrednovanja,

12 Tako opet u Britaniji novouspostavljena sinteza između građanstva i aristokratije, kapitala i titula, dobija svoju novu antitezu u radničkom pokretu koji je bio nova društvena grupa na horizontu koja se borila za svoje mesto pod suncem

13 Niče o ideji večnog vraćanja istog u sledećim knjigama: Nietzsche, 1974:273-274., Nietzsche, 1983: 60-67, Nietzsche, 1969:176-178.

14 Čak bi se složili sa mnogim postmodernim teoretičarima o upitnosti ideje istorijskoga progressa, jer kada stanemo na stanovište o progressu onda neminovno supstancijalizujemo stvar, dok mi želimo da ostanemo pri formalnim figurama koje bi nam omogućile ispravnu analizu istorijskog toka, a ne neke apsolutne sudove o njegovoj svrsi, smeru i eventualnom progressu.

imamo večno vraćanje istih istorijskih modela, večno vraćanje teze, antiteze i sinteze, ili, konačno, jednostavno - večno vraćanje istog, koje je, pak, zakonomerno.¹⁵

Jednostavno govoreći, u svakom istorijskom periodu postoji jedna dominantna društvena grupa (tj. teza), jedna opoziciona društvena grupa koja negira onu prvu grupu (tj. antiteza), i konačno iz borbe prethodnih grupa nastaje nova društvena grupa (tj. sinteza). Hegelov princip dijalektike istorije shvatamo *formalano* jednako kao i Šmitov princip političke mehanike, jer „teza“, „antiteza“ i „sinteza“ nemaju fiksiran konkretni istorijski sadržaj, te su u različitim istorijskim periodima različite društvene grupe u ulozi „teze“, „antiteze“ i „sinteze“, te je čak i jedna te ista društvena grupa u različitim istorijskim trenucima jednom „antiteza“, a drugi put „teza“. Tako su liberalne građanske snage bile krajem 18. veka „antiteza“ starom aristokratskom Ancien Régime-u koji je tada bio dominantna istorijska „teza“, da bi posle istorijske pobede nad tim režimom i same liberalne snage od „antiteze“ postale dominantna istorijska „teza“ dobijajući sopstvenu „antitezu“ u nadirućem radničkom pokretu koji se borio protiv liberalnog građanstva (koje je u međuvremenu napravilo „istorijsku koaliciju“ sa starom aristokratijom) kao nova istorijska „opozicija“. Zapravo, Hegelova dijalektika istorije opisuje istu političku mehaniku kao i Šmitov princip prijatelj/neprijatelj samo sa dinamičkog, a ne sa statičkog stanovišta i dok je Šmit opisivao kako je moguća politika, Hegel opisuje kako je uopšte moguća istorija. Hegelijanska *teza* i *antiteza* su zapravo Šmitov *prijatelj* i *neprijatelj*, kao ona dva pola koja su nužna da bi istorija bila moguća, jer bez suprostavljenih društvenih grupa *prijatelja* i *neprijatelja* (tj. istorijske *teze* i istorijske *antiteze*) istorija ne bi bila moguća, jer bi živeli u predistorijskom (ili postistorijskom) svetu. Zapravo, princip koji pokreće istoriju je isti kao i princip koji pokreće politiku – princip političke mehanike kao mehanike političkih sila – gde je sve kretanje uslovljeno interakcijom *sila akcije* i *sila reakcije*. Istorija je iz ovih razloga neodvojiva od politike i obrnuto, jer su i jedna i druga produkt istoga kretanja i delovanja istih sila. Naime, Hegelova istorijska *antiteza* je zapravo *sila akcije* koja deluje protiv neke istorijske *teze* koja je, kao vladajuća istorijska teza, na monopolističkom istorijskom položaju, a koja posle napada sile akcije tj. antiteze reaguje kao *reakcija* i brani svoje stečene pozicije i monopole. Tako je istorija, kao i politika, samo produkt međudnošenja između društveno-političkih *sila akcije* i *reakcije*, te imamo jedno te isto kretanje koje je posmatrano sa statičnog stanovišta političko, ali koje je sa dinamičkog stanovišta istorijsko, i tako upravo politički događaji

15 Čak i na nivou istorijskih događaja i istorijskih ličnosti imamo izvesno ponavljanje u smislu u kojem je Napoleon Bonaparta Julije Cezar novoga veka, te otuda nije čudno što Napoleonov način vladavine mnogi politikolozi nazivaju cezarističkim i što je od toga nastao politikološki pojam. Kao u precedentnom pravu, raniji istorijski događaji ostavljaju model za tumačenje onih kasnijih, a to je moguće zbog srodnosti samih kalupa, odnosno modela

postaju istorija.¹⁶ Zato će svaka ozbiljna politička analiza i ozbiljno istraživanje u oblasti političke filozofije i političkih nauka morati paralelno obratiti pažnju na istorijski kontekst u kome su se određeni politički događaji desili, odnosno u kome su se različite političke forme (demokratija, pravna država, diktatura, oligarhija, različite ideologije poput socijalizma, konzervativizma, liberalizma, itd.) javile. I obrnuto – svako ozbiljno istorijsko istraživanje će morati računati sa poznavanjem političkih nauka i političke filozofije, jer se u protivnom neće moći valjano povezati istorijsko međudonošenje različitih socijalnih grupa, sa njihovim specifičnim političkim vrednostima i programima, čija borba i pravi samu istoriju. Tako je najproduktivnije korišćenje jedne holističke filozofsko-istorijsko-politikološke metodologije, koja od istraživača zahteva veliku erudiciju i ogromno obrazovanje u različitim disciplinama, ali koja jedino može dati plodne rezultate.

Najbolji primer za to da se političko mišljenje „vrti“ oko *bazične razlike/bazičnog konflikta* između prijatelja i neprijatelja, baš kao što se istorijsko mišljenje vrti oko bazičnoga jaza između teze i antiteze (rekli smo da su Šmitov prijatelj i neprijatelj u istorijskoj perspektivi hegelijanska teza i antiteza), jeste misao značajnih političkih filozofa, koji su u isti mah bili i veliki filozofi istorije, koji su svi od reda mislili u kategorijama teze i antiteze, odnosno prijatelja i neprijatelja. To je primetno čak i kod manje teorijski talentovanih ideologa koji nisu ostavili značajne misaone sisteme, ali čije su ideologije poharačile svetom zahvaljujući tome što su njihovi rodonačelnici shvatili da moraju misliti u kategorijama *bazične razlike/bazičnog konflikta* između prijatelja i neprijatelja, teze i antiteze. Tako je i sam zasnivač filozofije istorije kao filozofske discipline Aurelije Avgustin razlikovao dva pola - državu božiju i državu pagansku (St Augustine, 1972.) kao onu tezu i antitezu koji su nosioci istorijskog procesa. I posle njega je svaki ozbiljni teoretičar ljudskoga društva, ili makar bilo koji talentovani ideolog, postulirao nekoliko društvenih ili idejnih entiteta koji će biti u međusobnom konfliktu kao teza i antiteza: kod Hobsa su u konfliktu prirodno i građansko stanje (Hobbes, 1991.), kod Kanta umno i neumno delovanje (Kant, 1956.), kod Berka politička elita i revolucionarna gomila (Burke, 1993.), kod Ničea su u konfliktu mitske istorijske sile boga Dionisa i boga Apolona tj. dionizijske i apolonske istorijske sile (Nietzche, 1993.), kod Marksa su u konfliktu klase (Marx i Engels, 1996.), kod Musolinija su u konfliktu države-nacije (Mussolini, 1928.), da bi kod Hitlera bile u konfliktu rase

16 Kao npr. kada je Čemberlen potpisao sporazum 1938. sa Hitlerom u Minhenu – to je sa statičkog stanovišta samo pojedinačni politički događaj u kome su se susrele snage akcije (Hitler) i snage reakcije (Čemberlen), ali sa dinamičnog stanovišta svega onoga što će doći posle toga (definitivnog obračuna snaga akcije i snaga reakcije u Drugom svetskom ratu) to je bila istorija i istorijski događaj. Nisu svi politički događaji istorijski, već istorijskim postaju samo oni politički događaji koji menjaju odnos sila akcije i sila reakcije. Iz tih razloga su događaji poput npr. izbijanja Francuske revolucije ili Napoleonovog pada istorijski, a ne puki politički događaji.

(Hitler, 1992.). Sve to svedoči da se politika tj. politička filozofija, kao i vaskoliko istorijsko i ideološko mišljenje, formiraju oko nekog konflikta i da su konflikti raznih vrsta ono što tera ovu političku mehaniku napred, te ona napreduje u borbi neke istorijske teze i neke istorijske antiteze kako bi rekao Hegel, tj. u borbi nekog prijatelja sa nekim neprijateljem kako bi rekao Šmit. Budući da naš svet nije svet prestabilirane harmonije i da je usled dijalektike političke mehanike sve u procesu i menjanju – nemamo konačne političke istine, kao ni konačno istinite političke ideologije već imamo jedan neprekidan politički i istorijski proces koje se kreće u nizu definisanja i redefinisavanja političkih ideja, odnosno u javljanjima i nestajanjima političkih ideologija.

Dakle, u istorijskoj perspektivi Šmitov *prijatelj* i *neprijatelj* postaju zapravo Hegelova *teza* i *antiteza* koje pokreću istorijski razvoj, i čija borba rezultira novim višim istorijskim *sintezama* koje privremeno donose istorijski mir i ravnotežu, sve dok ne nastane nova istorijska „opozicija“ tom mirnom poretku (nova „antiteza“, novi „neprijatelj“), te tako kreće čitava dijalektika ispočetka i možemo očekivati novi *istorijski ciklus*. U istoriji, kao i u politici stalno se bore prijatelj i neprijatelj u ovom sociološkom značenju¹⁷, tj. teza i antiteza, odnosno *sile akcije* i *sile reakcije* i njihovim međudnošenjem napreduje dijalektika istorije kao specifična dijalektika političke mehanike. Jednostavno govoreći, da bi se ovladalo političkim prostorom protiv onoga ko trenutno ima monopol u tom prostoru, potrebna je neka *akcija*, pa kada se ovlada političkim prostorom snage koje su ovladale uspostavljaju sopstveni poredak, čime *akcija* prelazi u *reakciju* i te snage sada brane uspostavljeni poredak protiv nekih novih snaga *akcije* koje ga sada osporavaju, a prema kojima su snage poretka sada puka *reakcija*.¹⁸ Konačno, dijalektika političke mehanike je *formalni princip* koji deluje u istoriji u kojoj se bore snage akcije sa snagama reakcije, da bi nakon svega nastupila njihova sinteza, pri čemu ovaj *formalni princip* može biti oličen tokom istorijskog procesa u mnogim *konkretnim empirijskim ideološkim oblicima*, koji iz akcije prelaze u reakciju, da bi konačno nestali u nepovratnoj prošlosti.

Ovim dolazimo do poente našega rada i do veze između definisanja dijalektike političke mehanike i konkretne analize različitih političkih ideologija. Naime, konkretne *političke ideologije* poput liberalizma, socijalizma, konzervativizma itd. su samo *konkretni empirijski ideološki oblici* sa preciziranim političkim vrednostima i

17 Opet ponavljamo kako površnji čitalac ne bi došao u zabunu da prijatelj i neprijatelj nisu lični nego javni i ove izraze koristimo u smislu u kojem smo to opisali ranije kao oznake za različite društvene grupe

18 Antiteza (akcija) prelazi u tezu (reakciju) sa ostvarenjem, izvršenjem i time se otvara nova etapa istorijskoga razvoja. Sam Hegel je rekao, da ga parafraziramo, da je svako istorijsko ostvarenje u isti mah početak disolucije i start obrnutoga procesa, koji će se uskoro manifestovati kroz pojavu novoga duha i novih istorijsko-svetskih ličnosti i nove epohe istorije (Hegel, 1956: 63-64.)

njima odgovarajućim konkretnim političkim institucijama, koji su nastali u istorijskom procesu kao proizvod dijalektike političke mehanike i kao rezultat borbe različitih društvenih grupa i odnosa snaga među njima. Stoga političke ideologije nisu večne istine, već su samo odraz odnosa političkih i društvenih snaga svoga vremena, i gube na svojoj aktuelnosti sa promenom istorijskih uslova koji su ih porodili, usled čega ostaju samo mrtvo slovo na papiru i jedna zastarela interpretacija društvene stvarnosti.

Konačno, dijalektika političke mehanike je samo *formalni princip* koji deluje u istoriji u kojoj se bore teza i antiteza, prijatelj i neprijatelj, tj. konkretne istorijske snage akcije sa konkretnim istorijskim snagama reakcije, da bi nakon svega nastupila njihova sinteza i čitav proces krenuo ispočetka u nekom novom istorijskom ciklusu. Ovaj *formalni princip*, baš kao što pokazuju misli značajnih političkih mislilaca koje smo pomenuli, može biti oličen u različitim *konkretnim empirijskim ideološkim oblicima*, koji predstavljaju različite ideologije i različite političke filozofije, od kojih svaka *bazičnu razliku/bazični konflikt* između prijatelja i neprijatelja tumači na sopstveni način – za neke će to biti konflikt između klasa, za druge konflikt između rasa i tako dalje, shodno konkretnim istorijskim interesima svake od ovih ideologija. Ovi *konkretni empirijski ideološki oblici* inspirišu različite *konkretno empirijske istorijsko-političke poretke* poput npr. srednjevekovnog modela hrišćanske kraljevine, novovekovnog modela jake apsolutističke države ili savremenih poredaka liberalne demokratije, radikalnog socijalizma, ili meke socijalne države/države blagostanja, itd. koji u večnom vraćanju istog iz akcije prelaze u reakciju, da bi konačno nestali u nepovratnoj prošlosti. Prosta činjenica istorije je da sva, pa i najjača carstva pre ili kasnije propadaju, kao što se i svaka ideološka koncepcija uređenja ljudskog društva pre ili kasnije urušava, jer ih svojom dinamikom demantuje sama stvarnost. Bez obzira da li je reč o ideologiji ili o konkretnom poretku koji na njoj počiva, prolaznost im je neminovna.

Naposletku, konkretne političke ideologije poput liberalizma, socijalizma, konzervativizma itd. nisu ništa više nego *konkretni empirijski ideološki oblici* sa preciziranim političkim vrednostima i njima odgovarajućim *konkretnim empirijsko istorijsko-političkim poretcima*, koji parazitiraju na *bazičnoj razlici/bazičnom konfliktu* između prijatelja i neprijatelja tj. između teze i antiteze koji je formalan, jer izražava samo jednu sklonost ljudske prirode, ali koji može poprimiti različite konkretne ideološke sadržaje koji parazitiraju na ovoj sklonosti ljudske prirode da se čovek deli u grupe. Stoga političke ideologije nisu večne istine već su samo odraz *bazične razlike/bazičnog konflikta* između prijatelja i neprijatelja tj. između neke istorijske teze i neke istorijske antiteze. Ovaj *bazični konflikt* u svakom vremenu i periodu dobija drugačiji *empirijski oblik* tj. biva utelotvoren u onom konkretnom empirijskom „prijatelju“ i „neprijatelju“ koji predstavljaju vodeće i suprostavljene društvene snage tog vremena i perioda, a koje same sebe definišu

upravo kroz neku *političku ideologiju* ili neku političku filozofiju koja predstavlja *empirijski izraz samog bazičnog konflikta* koji je sam po sebi *formalan*. Tezom o dijalektici političke mehanike se konačno pokušava zasnovati jedna nova *dinamička teorija političkih ideologija*, odnosno jedna savremena *fenomenologija političkih ideologija*, shodno kojoj one nisu univerzalno istinite kao što same za sebe tvrde, ali po kojoj one nisu ni puki konstrukti udaljeni od istine kao što tvrde određeni teoretičari poput, na primer, Altisera (Althusser, 1984.) One su, po nama, proizvod istorijskog kretanja i prethodno pomenute političke mehanike različitih grupacija, te je stoga svaka ideologija aktuelna i „istinita“¹⁹ u određenom istorijskom trenutku kao sinteza prethodno antagonizovanih grupa (jer kao što smo videli teza i antiteza uvek dobijaju neku sintezu koja postaje nova dominantna istorijska teza), odnosno kao *rezultanta* različitih odnosa moći uslovljenih istorijom.²⁰ Tako je, na primer, ideologija tzv. francuske „meke“ restauracije koju su oličavali Šatobrijan i Gizo²¹ bila aktuelna nakon Napoleonovog pada kao *sinteza* revolucionarnih i antirevolucionarnih tendencija i dobro je oličavala tadašnji duh vremena koji je proizašao iz borbe revolucionarnih/antirevolucionarnih suprotnosti i bio dominantan u tadašnjoj Francuskoj sve do nove revolucije iz 1848. g. pred koju je prethodno pomenuta

- 19 Kada govorimo o istini u istorijskom smislu rukovodimo se Ničeovim pasażom: „Šta je onda istina? Pokretno stanište metafora, metonimija i antropomorfizama: ukratko, zbir ljudskih relacija koje su poetički i retorički intenzivirane, prenošene i ukrašene, i koje, nakon duge upotrebe, izgledaju ljudima fiksirane, kanonizovane i obavezujuće. Istine su iluzije za koje smo zaboravili da su iluzije; one su metafore koje su postale dotrajale i isušene od čulnosti, one su novčići koji su izgubili svoj otisak i koji se sada smatraju pukim metalom, a ne više novčićima“. (Nietzsche, 1979: 84). Sve prethodno po nama vredi isključivo za oblast istorijskih istina, upravo u smislu političkih ideologija i u istoriji obavezujućih normativnih ideja, ali „s onu stranu istorije“ smatramo da postoji istina koja je bezvremena i večna, no ovo je već stvar religije u jaspersovskom smislu otvorenosti ka transcenciji, i stvar je ličnih verovanja, s onu stranu svakoga saznanja, a ne objektivnog istorijskog toka iz koga bi bilo apsurdno dokazivati postojanje transcencije kao što je pokušao sam Hegel
- 20 Slična percepcija se može naći kod Fukoa koji je upravo na Ničeovom tragu u svojoj polemici sa Altiserom napomenuo da se „problem ne sastoji u tome da se povuče linija između onoga u diskursu što potpada pod kategoriju naučnosti ili istine i onoga što potpada pod neku drugu kategoriju (ideologije, na primer), već u istorijskom uvidu kako su sami efekti istine proizvedeni unutar diskursa koji po sebi nije ni istinit ni lažan“ (Foucault, 1980:118). Mi se slažemo sa Fukoom da je „istina u velikoj meri stvar ovoga sveta“ (Foucault, 1980:131) i u hegelijanskoj tradiciji istinu posmatramo kao rezultat specifičnog „duha vremena“ koji nastaje kao rezultanta različitih odnosa moći koji u datom istorijskom trenutku važe. Ono što Fuko naziva „režimima istine“ (Foucault, 1980:131) za nas je naprosto duh vremena kao rezultanta istorijskog dijalektičkog razvoja i međudodnošenja sila akcije i reakcije. No, opet ponavljamo da sve ovo važi samo za istinu u istorijskom smislu, upravo u smislu raznorodnih istorijskih „režima istine“, ali ne isključujemo postojanje transcendentnih istina koje pak nisu dostupne kroz istoriju, već kroz meditativne oblike poput molitve, meditacije, kontemplacije i ostalih duhovnih iskoraka iz proste faktičnosti istorije
- 21 O ideologiji i delu ove dvojice velikih pomiritelja epohe u Cvetičanin, 2008:204-207

sinteza postala konzervativna istorijska *teza*, dobivši kroz novu revoluciju svoju logičnu *antitezu*. Jednako tako je ideologija države blagostanja bila aktuelna i „istinita” nakon Drugog svetskog rata kao *sinteza* kapitalističkih i socijalističkih tendencija koje su se kao *teza* i *antiteza* borile od još druge polovine 19. veka, ali je ideologija države blagostanja postala prevaziđena konzervativna istorijska *teza* početkom 70-ih godina dvadesetog veka kada će konsenzus blagostanja između umerene levice i umerene desnice dobiti svoju *antitezu* sa dva kraja – sa leva od novih društvenih pokreta poput feminističkog i antinuklearnog pokreta koji su proizašli iz šezdesetosmaških zbivanja – i sa desna, od strane neoliberalne desnice koja je umesto socijalnih davanja počela da zahteva štednju. Tako ista ideologija jedan put može biti „istinita”, drugi put „lažna”, zavisno od duha vremena i trenutnog istorijskog konteksta koji joj daju „istinitost” ili „lažnost”. Tako je socijalizam bio „istinit” nakon velike depresije iz 30-ih godina 20. veka kao *antiteza*²² usled delovanja duha vremena u kojem su se pokazali rđavi efekti ogoljenog *laissez faire* liberalizma, te je zato planska privreda svugde potisnula *laissez faire* liberalizam usled čega su neka socijalistička rešenja postala opšteprihvaćena bez obzira da li se radilo o američkom Nju dila, fašističkom korporativizmu ili sovjetskom eksplicitnom marksističkom socijalizmu. No socijalizam je postao potpuno „lažan” nakon 1989. g. kada je postao konzervativna istorijska *teza*²³ usled novog duha vremena u kojemu su zahtevi za političkom slobodom, a ne za ekonomskom jednakošću i stabilnošću bili dominantni. Jednako tako je i sa klasičnim *laissez faire* liberalizmom (tj. neoliberalizmom kao njegovom kasnijom varijantom). On je mogao biti „istinit” u liberalnoj revoluciji iz 1848. g. kao *antiteza* starom aristokratskom poretku kada je duh vremena zahtevao više političkih i ekonomskih sloboda, ali je postajao lažan uvek kada je kao konzervirana *teza* (za vreme pomenute velike depresije iz 30-ih godina prošloga veka i danas u vremenu globalne finansijske krize) promašivao glavne tokove epohe, koja sada, baš kao i sredinom prošloga veka, traži više ekonomske jednakosti, a ne više političkih i ekonomskih sloboda.

- 22 Ranije smo rekli da su ideologije istinite uglavnom kao *sinteza* prethodno sukobljenih društvenih struja, *teze* i *antiteze*, i to će zaista najčešće biti slučaj kada se radi o ideologijama koje su nosilac društvene i političke stabilnosti. No, neke ideologije će biti istinite i kao *antiteza* do tada okoštale istorijske *teze* i to će biti slučaj sa onim ideologijama koje su poput socijalizma revolucionarne, te je njihova uloga da ruše neku okoštalu istorijsku *tezu*. Tako su ideologije istinite ili kao *sinteza* ili kao *antiteza*, a gotovo nikada nisu istinite kao konzervativna istorijska *teza* koja sama za sebe tvrdi da nema alternativu. Kada *sinteza* jednom postane konzervativna *teza*, dani su joj odbrojani i njen ideološki sadržaj je zastareo te predstavlja prepreku dinamici političke mehanike, pa uskoro dobija svoju *antitezu* koja je sada nosilac „istine“, jer je istina posmatrano istorijski dinamička kategorija
- 23 Tako komunističko-socijalistički političari tog vremena poput, na primer, Čaučeskua, nisu bili progresivni kao što su to bili komunisti tridesetih godina 20. veka, već konzervativni

Iz svega prethodnog je jasno da to da li će neka ideologija biti progresivna, konzervativna ili pomirujuća ne zavisi od njenog sadržaja, već od mesta na koje sebe smešta u dijalektici političke mehanike i toga da li je to mesto teze, antiteze i sinteze. Na primer, sadržaj komunističkog socijalizma se u pogledu osnovnih premisa veoma malo promenio za pola veka, 1989. godine u odnosu na 1939. godinu, ali se promenilo mesto ove ideologije u dijalektici političke mehanike, pa je ona 1939. godine mogla biti progresivna, ali je 1989. godine postala konzervativna i okoštala u tadašnjem Sovjetskom Savezu kao njenom glavnom empirijskom eksponentu. Tako progresivnost ili konzervativizam nijedna ideologija ne sadrži po sebi svojim sadržajem, već formalnim mestom u dijalektici političke mehanike, usled čega danas socijalizam ponovo ima mogućnost da postane progresivan (u reformističkoj, socijaldemokratskoj varijanti), jer je očigledno da se postojeći globalni ultraliberalni poredak potrošio i poslednje globalne ekonomske krize su jasan znak toga. Takođe, Hitlerov konzervativizam je bio revolucionaran, jer je nastupao kao *antiteza* tadašnjem Vajmarskom demokratskom poretku, baš kao što je Brežnjevlev komunizam bio konzervativan, jer u njemu više nije bilo snage *antiteze* kao kod Marksovog komunizma, već je postao okošalom istorijskom *tezom*. To znači da moramo biti oprezni kada upotrebljavamo izraze „konzervativan“, „progresivan“, „socijalistički“ i ostale izraze koji opisuju neku ideološku orijentaciju, jer ne postoji neka fiksirana ideologija konzervativizma poput npr. one Berkove, već različite ideologije, pa čak i sam socijalizam, mogu biti konzervativne ako ih dopadne mesto konzervativne istorijske *teze* u toku dijalektike političke mehanike. Svaka ideologija svoje određenje dobija od samog istorijskog toka i mesta u njemu usled čega je Berkov „konzervativizam“ zaista bio „konzervativan“, jer je branio stari poredak, dok je Hitlerov „konzervativizam“ bio revolucionaran, jer je rušio stari poredak i borio se za radikalno novi poredak (usled čega je nastala specifična politikološka kovanica „konzervativne revolucije“ čiji je eksponent bio upravo Hitler). Konačno, politika i istorija su dinamične, a ne statične oblasti bivstvovanja čoveka i teraju nas da stvari sagledamo u dinamičnosti čitavog procesa, a ne u izolovanosti pojedinačnih pojava. Nadalje ćemo u zaključnim napomenama rada pokušati da sve prethodno izrečeno sumiramo i podvučemo benefite prethodnog istraživanja za političku teoriju, ili kako smo to naglasili u naslovu rada – za jednu novu teoriju politike.

Zaključne napomene

U obavljenom istraživanju smo na Šmitovom i Hegelovom, i nešto manje Ničeovom i Fukoovom tragu pokušali da ponudimo nacrt za jednu novu teoriju politike u smislu ponude jednog novog instrumenta/oruđa za analizu političkih

ideja koje deluju u istoriji, odnosno političkih ideologija. Taj instrument pomaže da lociramo bilo koju političku ideologiju (kao i bilo koji konkretni empirijski politički poredak na njoj zasnovan) u pogledu mesta koje ona zauzima u istorijskom toku. Ovo mesto je veoma bitno jer joj daje određenje i određuje joj karakter mnogo više od samog njenog sadržaja. Veoma jednostavno govoreći, nije bitno šta ko govori, već je bitnije ko gde stoji. Ovakva vrsta argumentacije težište pomera od analize sadržaja pojedinih političkih ideologija i čitanja knjiga poput Marksovog i Engelsovog *Manifesta* (Marx i Engels, 1996.) ili Berkovih *Razmišljanja* (Burke, 1993.), na formalnu i u isti mah dubinsku, analizu istorijskog toka i istraživanje toga da li se određena ideologija javlja kao *teza*, kao *antiteza*, ili, pak, kao *sinteza*. Ovo je pogotovo značajno zato što su glavne političke ideje u sadržinskom smislu već odavno iznadene i jer je teško pretpostaviti da bi neko danas mogao „izumiti“ neku potpuno novu političku ideju. Usled toga smo mi u ovome istraživanju obavili ono što je moguće – već poznate političke ideje tj. političke ideologije smo klasifikovali, odnosno ponudili smo instrument za njihovu moguću klasifikaciju.²⁴ Iznali smo zapravo teorijski lakmus papir koji može da oboji u specifičnu boju svaku ideologiju i uz pomoć kojeg se može odrediti njena „pH vrednost“ i uvrstiti da li je „kiselog“ ili „baznog“ karaktera, da se opet poslužimo jednom metaforom iz prirodnih nauka. Dovoljno nam je da bilo koju ideologiju provučemo kroz ovde ponuđen lakmus papir i odmah nam mogu postati jasne njene praktične namere (bez obzira što ona sama za sebe tvrdi) u smislu toga da li je sklona promenama društvene stvarnosti ili je za održanje *status quo*-a. Tako neka ideologija može biti nominalno konzervativna, ali faktički revolucionarna, ukoliko se nađe kao istorijska *antiteza* suprotstavljena nekoj okoštaloj istorijskoj *tezi*. I obrnuto, neka nominalno revolucionarna i progresivna ideologija, može zapravo biti konzervativna i okoštala, ukoliko se kao faktička konzervirana istorijska *teza* nađe kao potpora nekom potrošenom poretku. I jedan i drugi slučaj su se desili, na primer, prilikom pada komunizma u istočnoj Evropi, pokazujući da komunizam može biti konzervativan, a da konzervativizam može biti revolucionaran, što, na kraju krajeva, ne zavisi od ideološkog sadržaja, već od mesta u nizu dijalektike politike mehanike na kome se određena ideologija našla i da li se ona javlja kao *teza*, *antiteza* ili *sinteza*. Usled toga jedna te ista ideologija jednom može biti sredstvo emancipacije, da bi drugi put postala instrument okoštavanja politike i istorije, što zavisi isključivo od toga da li se postavlja kao brana nužnim društvenim promenama ili kao njihov podupirač. Naposletku, same društvene promene su u istoriji, kao i u politici,

24 Ovaj rad se kao svojevrsna prolegomena više bavio samim instrumentom za klasifikaciju političkih ideologija shodno njihovom mestu u istorijskom toku, dok ćemo u radovima koji će uslediti nakon ovoga izvršiti eksplicitnu primenu ovog instrumenta na analizu konkretnog toka istorije i konkretnih političkih ideologija koje su ostavile traga kao neizostavni deo modernog političkog mišljenja

neminovne, jer su proizvod specifične političke mehanike koja nikada ne miruje, već tera na pokret i najsavršenije poretke i njima pripadajuće ideologije. Osobnost te političke mehanike i njene dijalektike, koju smo pokušali da opišemo u ovome radu, je da, naposljetku, teži sintezi, odnosno ekvilibrijumu, usled čega imamo prirodno stremljenje da moć od onih koji su moćniji ide ka onima koji su manje moćni, usled čega nijedna politička moć nije apsolutna i svaka pre ili kasnije dobija svoju negaciju. Stoga teorija koju smo ovde izneli nikako ne može poslužiti za apologiju bilo kakvog totalitarnog shvatanja politike, već, upravo nasuprot, za kritičko promišljanje kategorija moći i ideologije, budući da je najbolja brana apsolutizovanju bilo koje političke moći svest o dinamičnosti i promeni koji su u istoriji permanentno prisutni. Tu dinamičnost je ovaj rad pokušao da opiše uz pomoć specifičnog pojmovnog aparata u kontekstu zasnivanja jedne nove, dinamične, teorije politike.

Neven Cvetičanin
Institut društvenih nauka u Beogradu

Literatura

- Althusser, L., (1984), *Essays on ideology*, London: Verso.
- St Augustine, (1972), *Concerning the city of God against the Pagans*, Harmondsworth: Penguin.
- Aristotle, (1981), *The Politics*, London: Penguin.
- Balakrishnan, G., (2000), *The Enemy, An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*, London-New York: Verso.
- Bendersky, J.W., (1983), *Carl Schmitt: Theorist for the Reich*, Princeton: Princeton University Press.
- Berlin, I., (1962), „Does Political Theory Still Exist“ u *Philosophy, Politics and Society*, Second Series (eds.) Peter Lastett and W.G.Runciman, Oxford: Basil Blackwell.
- Burke, E., (1993), *Reflections on the Revolution in France*, Oxford: Oxford University Press.
- Cvetičanin, N., (2004), *Evropska desnica između mača i zakona*, Beograd: Filip Višnjić.
- Cvetičanin, N., (2008) *Epoha s one strane levice i desnice*, Beograd: Službeni glasnik-Institut društvenih nauka.
- Foucault, M., (1980) „Truth and Power“ u C.Gordon (ed.) *Michael Foucault: Power/Knowledge. Selected interviews and other Writings 1972-1977 by Michel Foucault*, London: Harvester Press.
- Hegel, G., (1956), *The Philosophy of History*, New York: Dover Publications.

- Hobbes, T., (1991), *Leviathan*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I., (1956) *Critique of Practical Reason*, Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Kjerkegor, S., (1979), *Ili – ili*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Liotar, Ž.F., (1991), *Raskol*, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Nietzsche, F., (1974), *The Gay Science*, New York: Vintage.
- Nietzsche, F., (1983), *Untimely Meditations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nietzsche, F., (1969), *Thus Spoke Zarathustra*, Harmondsworth: Penguin.
- Nietzsche, F., (1993), *Birth of the Tragedy*, London: Penguin Books.
- Nietzsche, F., (1979), „On the Truth and Lies in a Nonmoral sense“ u *Philosophy and Truth: Selections from Nietzsche's Notebooks of the early 1870s*, Hassocks: Harvester
- Marx, K. i Engels, F., (1996), *The Communist Manifesto*, London: Pluto Press.
- Mussolini, B., (1928), *My Autobiography: With "The Political and Social Doctrine of Fascism"*, London: Hutchinson.
- Molnar, A. (2010), *Sunce mita i dugačka senka Karla Šmita*, Beograd: Službeni Glasnik-Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Schwab, G., (1975), „Carl Schmitt: Political Opportunist?“, *Intellect*, Vol. 103, No. 2363, p. 334-337.
- Šmit, K., (2001), „Pojam Političkog“ u *Karl Šmit i njegovi kritičari* (ur.) Slobodan Samardžić, Beograd: Filip Višnjić.
- Wallerstein, I., (1974), *The Modern World-System*, New York: Academic Press.
- Wallerstein, I., (1992), *Geopolitics and Geoculture, Essays on the changing world-system*, Cambridge: Cambridge University Press.

Neven Cvetičanin

The Political Mechanics and its Dialectic – Toward a New Theory of Politics

(Summary)

This paper presents a outline for a new theory of politics, in terms of the offer of a new theoretical apparatus ie. new methodological pattern for a comparative analysis of political ideas and concepts. The paper presents the concept of the so-called Political Mechanics and explains its historical Dialectic due to which the different political ideas/ideologies can be classified by the place they occupied in the historical process. This allows new understanding of the political ideas/ideologies in a new way, no longer as an abstract ideas without any

historical foundation but as a specific products of historical process, ie. only within a particular historical context in which they occurred. This context is determined by the Political Mechanics and its Dialectic, whose functioning is described in this paper

KEY WORDS: Political Mechanics, Dialectic, thesis, antithesis, synthesis, formal models, empirical forms, political ideas/ideologies, comparative analysis.